

HENRI TROYAT

DOSTOIEVSKI

Traducere din limba franceză de Marina Vazaca

POLIROM

2022

Cuprins

<i>Notă asupra traducerii (Marina Vazaca)</i>	5
---	---

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul I. Familia	11
Capitolul II. Darovoe	25
Capitolul III. Primele lecții, primul doliu	32
Capitolul IV. Castelul Inginerilor	41
Capitolul V. Moartea tatălui	54
Capitolul VI. Vocația	59
Capitolul VII. <i>Oameni sărmani</i>	71
Capitolul VIII. Saloanele	85
Capitolul IX. De la <i>Omul dedublat</i> la <i>Gazda</i>	95
Capitolul X. Deruta	107

PARTEA A DOUA

Capitolul I. Complotul	117
Capitolul II. Închisoarea	133
Capitolul III. Eșafodul	142
Capitolul IV. Ocna	157
Capitolul V. Întreita revelație	177
Capitolul VI. Semipalatinsk	185
Capitolul VII. Maria Dmitrievna Isaeva	192

Capitolul VIII. Scriitorul-soldat.....	211
Capitolul IX. Tver	221

PARTEA A TREIA

Capitolul I. De la întemeierea unei reviste la <i>Amintiri din casa morților</i>	229
Capitolul II. Prima călătorie în Europa. Chestiunea poloneză	245
Capitolul III. A doua călătorie în Europa. Polina Suslova ..	252
Capitolul IV. <i>Însemnări din subterană</i> . Două decese.....	267
Capitolul V. Văduvul	276
Capitolul VI. <i>Crimă și pedeapsă</i>	287
Capitolul VII. Anna Grigorievna.....	303
Capitolul VIII. Dostoievski la ruletă	314
Capitolul IX. Exilatul	328
Capitolul X. <i>Idiotul</i>	340
Capitolul XI. <i>Soțul etern</i> . Elaborarea <i>Demonilor</i> . Războiul ..	356
Capitolul XII. <i>Demonii</i>	371

PARTEA A PATRA

Capitolul I. <i>Adolescentul</i>	393
Capitolul II. <i>Jurnal de scriitor</i>	411
Capitolul III. Geneza <i>Fraților Karamazov</i>	424
Capitolul IV. <i>Frații Karamazov</i>	428
Capitolul V. Serbările în onoarea lui Pușkin.....	449
Capitolul VI. Sfirșitul	461
POST-MORTEM.....	473

De fapt, lui Dostoievski nu i se cunoaște nici măcar o singură legătură înainte de căsătorie. Se pare că instinctul său sexual s-a dezvoltat destul de târziu. Acest om bolnav, nervos, imaginativ admira femeile de departe, se temea în taină de ele, le dorea, pesemne, dar mai că își reproșa această dorință.

Eroinele primelor sale romane, cu excepția Netocikăi, sînt palide și convenționale, nu au nici carne, nici sînge, nu au prezență. Sînt creațiile unui bărbat care nu a iubit decît în vis.

Refularea aceasta ciudată, complezența față de situațiile turburi, pentru atașamentele fără viitor, pentru *insatisfacția* senzuală sînt caracteristice pentru toată tinerețea lui Dostoievski. Este un nerăbdător care caută chinul așteptării, un ins cast care se delectează trăind în preajma pericolului adorabil al păcatului. Precum eroii săi, acceptă să trăiască pentru imposibil.

Totuși, ciudata lui idilă s-a destrămat mai curînd decît s-ar fi așteptat.

Isaev reușise să obțină un post pe lângă tribunalul din Kuznețk, un orașel situat la vreo șapte sute de verste de Semipalatinsk. Despărțirea era inevitabilă, iar vestea l-a dezolat pe Dostoievski. „Iar ea a acceptat, nu a protestat, e revoltător”, se văita el.

Disperat, furios, umbla prin cameră de colo pînă colo ca un somnambul. Din cînd în cînd, se oprea pentru a-i explica baronului Vranghel că viața lui e ratată și că nu-și mai dorește decît să moară. Apoi își relua sumbra preumblare.

Vranghel a încercat să-l consoleze, i-a plătit lui Isaev toate datoriile, s-a ocupat de pregătirile de plecare ale familiei. Baronul și Dostoievski urmau să-i însoțească pe călători „o bucată de drum” în berlina lor, pentru că Isaev nu avusese

destui bani pentru o trăsură cumsecade și închiriasse doar o căruță descoperită.

În ziua stabilită, Vranghel i-a invitat pe soții Isaev la un pahar de șampanie de rămas-bun și, profitând de ocazie, l-a îmbătat în toată regula pe bietul Isaev. I-a propus apoi să-l ia cu el în berlină, ceea ce bețivul, care abia se mai ținea pe picioare, a acceptat imediat. Feodor Mihailovici a putut astfel să se instaleze în căruță, între Maria Dmitrievna și Pașa, iar schimbul acesta de locuri i-a mulțumit pe toți.

Berlina și căruța înaintau încet. Isaev adormise pe umărul baronului Vranghel, iar Feodor Mihailovici și Maria Dmitrievna își vorbeau cu glas scăzut. Noaptea de mai, senină, înmiresmată, abia se lăsase peste vârfurile pinilor, lumina lăptoasă a lunii prelungea vederea drumului, iar frumusețea liniștită a decorului sporea tristețea celor care îl contemplau. În sfârșit, convoiul s-a oprit la marginea drumului. Venise ceasul despărțirii.

Bețivul sforăia în colțul lui, micul Pavel gîngurea în somn. Maria Dmitrievna și Dostoievski s-au aruncat unul în brațele celuilalt, au plîns, și-au făcut cruce, și-au jurat să nu se uite, să-și scrie...

Baronul Vranghel l-a luat pe sus pe Isaev și l-a tirît din berlină pînă la căruță, fără ca acesta să deschidă ochii. Maria Dmitrievna și Pașa s-au urcat lîngă bețiv. Vizitiul a dat bice cailor și căruța s-a îndepărtat într-un nor de praf. Totul era sfîrșit.

Dostoievski rămăsese nemișcat în mijlocul drumului, cu capul în pămînt și cu obrajii scâldați în lacrimi. Vranghel s-a apropiat de el, l-a luat de mînă și, fără un cuvînt, l-a condus la berlină.

Cei doi prieteni au ajuns înapoi la Semipalatinsk abia odată cu ivirea zorilor. Dostoievski s-a închis în camera lui

și a umblat în lung și-n lat pînă dimineața, apoi s-a dus la instrucție. La întoarcere, s-a lungit în pat, fără să mănînce, fără să bea, și a început să fumeze pipă după pipă, cu privirea ațintită în tavan.

Pe 4 iunie [1855], Dostoievski îi scria doamnei Isaeva: „Dacă ați ști cît de părăsit mă simt aici de unul singur! E drept, clipele de acum seamănă cu cele din momentul cînd m-au arestat întîia oară, în 1849, și m-au băgat la închisoare, rupîndu-mă de tot ce-mi era apropiat și scump. M-am obișnuit atît de mult cu dv. Niciodată n-am considerat cunoștința noastră drept una obișnuită, iar acum, cînd v-am pierdut, am ghicit multe din experiență. Vreme de cinci ani, am trăit rupt de oameni, de unul singur, fără a avea pe cineva în fața căruia să-mi pot deschide sufletul. Iar dv. m-ați primit ca pe cineva apropiat. [...] Și cîte neplăceri v-am pricinuit cu caracterul meu dificil, iar dv. m-ați iubit amîndoi. Toate acestea le simt și le înțeleg, că doar am și eu suflet. Iar dv. sînteți o femeie uimitoare, cu un suflet uimitor, cu o bunătate de copil, mi-ați fost ca o adevărată soră. Simplul fapt că o femeie mi-a întins mîna a însemnat o întregă epocă pentru mine. [...] Serile, în amurg, în acele clipe cînd se întîmpla să pornesc către dv., mă năpădea o asemenea tristețe, încît, dacă aș fi fost un plîngăcios, aș fi plîns, iar dv. n-ați fi rîs, pesemne, din această cauză de mine. [...] În clipa de față, trăiesc absolut singur, nu am unde să mă aciuez; m-am săturat de toate cele de aici. O pustietate deplină!”

Și, cu-adevărat, Dostoievski nu mai avea nici un chef de lucru, îi dispăruse și ultima urmă de veselie, își pierduse pînă și bunul-simț. Era trist, irascibil, superstițios. Pe motiv că Vranghel era îndrăgostit de o femeie de treizeci și patru de ani, mamă a șase copii, care locuia la patru sute de verste

de Semipalatinsk, compara soarta prietenului său cu a lui. Se lamenta în legătură cu nefericirea lor comună. Interpreta pînă și cele mai neînsemnate dintre visele lor, avea temeri, apoi bucurii nejustificate. Își căuta tot felul de talismane și începuse chiar să meargă cu regularitate la o ghicitoare care dădea în bobi.

Veștile de la Kuznețk erau proaste. Maria Dmitrievna se plîngea de singurătate, de sărăcie, de beția soțului ei, de bîrfele din micul oraș... Singura ei plăcere era să stea de vorbă cu noul prieten al lui Isaev, un tînăr învățător fermecător, serios și bun.

Dintr-odată, Dostoievski a început să fie gelos. Cine era tînărul învățător? Oare îl iubea pe-acel necunoscut? Să fi uitat oare trecutul? Scrisorile se transformă în adevărate volume. Dostoievski nu mai trăia decît în așteptarea poștașului. Nu mai avea poftă de mîncare, slăbea, făcea crize de nervi.

Baronul Vranghel a luat hotărîrea de a-i veni în ajutor, punînd la cale o întîlnire între doamna Isaeva și Dostoievski la Zmieiev, un orașel situat la jumătatea distanței dintre Semipalatinsk și Kuznețk. Maria Dmitrievna a fost anunțată în scris despre data și locul întîlnirii.

Dar autoritățile militare nu le permiteau soldaților deplasări pe distanțe atît de mari, astfel că baronul Vranghel s-a gîndit la un șiretlic: a răspîndit vestea că Dostoievski avusese un atac de epilepsie și că trebuia să stea închis în casă o zi întreagă pentru a se restabili. Medicul regimentului, Lamotte, aliat în acest complot, a confirmat spusele lui Vranghel. Valetul Adam a primit poruncă să închidă toate obloanele și să nu permită nimănui să intre în casă. Și, la zece seara, după ce

s-au stins toate luminile din Semipalatinsk, cei doi prieteni au pornit cu berlina lui Vranghel spre Zmiev.

„Nu mergeam la trap, goneam ca vîntul” – va scrie Vranghel –, „dar bietul meu Feodor Mihailovici nu-și dădea seama. Spunea că mergem ca melcul și îl tot îmboldea pe vizitiu”. Dar vai!, la Zmiev, în locul doamnei Isaeva, nu au găsit decît o scrisoare din partea ei. Se scuza că nu venise la întîlnire pentru că soțul ei era grav bolnav și nu putea pleca de lîngă el. Întoarcerea a fost sinistră: trei sute de verste parcurse în doar douăzeci și opt de ore, cu riscul acuzației de dezertare, și totul degeaba. Din fericire, nimeni nu remarcase absența celor doi prieteni.

Dar Vranghel nu-și pierduse curajul. După un timp, a cerut oficial permisiunea de a merge împreună cu Dostoievski la Zmiev, pentru a petrece cîteva zile „la niște prieteni ingineri”. Permisiiunea a fost acordată. Valetul lui Vranghel i-a confecționat lui Dostoievski o redingotă elegantă – era prima dată cînd fostul ocnaș se îmbrăca în haine civile. Cei doi prieteni au pornit din nou la drum, siguri că de astă dată eforturile le vor fi răsplătite.

Din nou, noaptea era senină, drumul neted, nedesfundat. Trăsura zbura printr-un peisaj de vis. Dintr-odată, la cinci verste de oraș, cerul s-a însîngerat ca înainte de răsăritul soarelui: țărani ardeau iarba de toamnă, iar vîlvătăile focului erau ca un val de lumină, scui-pau scînteii, șerpi, stele arzătoare cădeau hăt departe, aprinzînd alte incendii. Căii s-au speriat și au depășit rugurile în galop.

În sfîrșit, se apropiau de minele de argint de la Zmiev. În jurul uzinei se vedeau căsuțele muncitorilor, mai departe, vilele inginerilor și ale funcționarilor superiori, iar la orizont, riul.

De cum a sosit, Dostoievski i-a scris Mariei Dmitrievna rugînd-o să vină cît mai curînd, dar după cinci zile tot nu

primise nici un răspuns. Trebuia să se întoarcă la Semipalatinsk, să-și reia viața monotonă de la cazarmă. Trebuia să aștepte. Să aștepte. Mereu să aștepte. Era la capătul nervilor.

Pe 14 august 1855, a primit în cele din urmă o scrisoare de la Kuznețk: soțul Mariei Dmitrievna murise după o boală îndelungată. Ea îi povestea agonia, înmormântarea mizerabilă din cauza lipsei de bani; se împrumutase de la vecini pentru a plăti dricul; un necunoscut îi dăduse trei ruble, iar ea fusese nevoită să-i accepte pomana.

Dostoievski era copleșit de durere. Îl îndrăgise cu-adevărat pe bețiv. Și totuși, în sufletul lui se instalau o ușurare ciudată, o bucurie meschină: căzuse și ultimul obstacol. Maria Dmitrievna era liberă, va putea să se căsătorească cu ea. Nici nu s-a gândit bine la această posibilitate, că l-a și cuprins indignarea! Și-a amintit că l-a luat adeseori peste picior pe nefericit, că i-a blestemat de multe ori prezența în casă. Poate că i-a și dorit moartea în taină. Și iată că moartea a venit. La fel ca în cazul tatălui său, odinioară. Și iată-l din nou responsabil, din nou vinovat, nelegiuit.

Vranghel se afla în misiune la Biesk, iar Dostoievski i-a scris o scrisoare disperată pentru a-l ruga să-i trimită ceva bani doamnei Isaeva: „O să vi-i dau neapărat, însă nu prea curînd. [...] Însă nici eu nu doresc să-mi fie recunoscători, de vreme ce nu merit așa ceva; căci am luat din buzunarul altuia și, chiar dacă mă voi strădui să vi-i înapoiez cît mai repede, aproape că i-am luat pe termen nedefinit”.

De aceea, îl implora pe prietenul său să însoțească ajutorul bănesc cu cîteva cuvinte, pentru a menaja susceptibilitatea văduvei. „Cu un om care vă este îndatorat trebuie să te porți cu multă precauție; e bănuitor; lui așa i se și pare, că neatenția față de el, familiaritatea au menirea de a-l face să se achite de datoria față de dv.”